

Vývojové tendence ve formálním tvarosloví češtiny

Volba koncovek není v jazyce náhodná. Existují určité zákonitosti, tendence, určité faktory, které ji řídí. Známe-li je, volíme snadněji správnou koncovku.

V současném českém tvarosloví můžeme pozorovat dvě velmi silné obecné vývojové tendence, a to unifikační (sjednocovací) a diferenciační (rozlišovací). Ve svém konečném výsledku povedou ke zjednodušení systému českého tvarosloví. Během svého působení se ale projevují tím, že vedle nových tvarů, vzniklých vlivem těchto tendencí, se poměrně dlouho udržují tvary původní.

U řady slov tak existují po určité období dubletní koncovky (*nemocem/nemocím, píšu/píši*). Některé z nich jsou spisovné *kouše/kousá*, existují ale i takové, kdy jeden tvar je spisovný (*kopl*) a druhý nespisovný (*kopnul*). Spisovné dvojtvary bývají jen někdy rovnocenné. V užití se liší:

- a) **frekvencí** – jedna z koncovek je častější (kope 162 / kopá 24 – údaje byly zjištěny v korpusu SYN2000),
- b) **stylisticky** – *fotbalisté/fotbalisti* (tvar s koncovkou *-i* je označován jako hovorový),
- c) **významově** – *ruka byla tisknuta x kniha byla tištěna*,
- d) **syntakticky** – *vyprávět o jaru x na jaře* (odlišení předmětové funkce od příslovečné).

Na volbu koncovek může mít však vliv řada dalších faktorů jako zakončení slova na určité hlásky, utvořenost či neutvořenost slova, původ slova atd.

Tendence unifikační působí v jazyce dlouhodobě a silně. Projevuje se:

- a) **snahou zachovávat stejnou podobu tvarotvorného základu v tvarech stejného slova**, tzn. snaží se zamezit morfologickým alternacím. Jejím dokladem je např. pronikání ženské koncovky *-ách* do tvarů 6. pádu množného čísla podstatných jmen rodu mužského neživotného a rodu středního: Původní koncovka *-ích* způsobuje totiž u některých slov hláskovou alternaci (*jablčích/jablkách*).
- b) **snahou sjednotit tvary, které mají stejnou funkci**. Dokladem je například pronikání koncovky *-u* do 1. os. j. č. a koncovky *-ou* do 3. os. mn. č. oznamovacího způsobu přítomného času sloves 3. třídy podle koncovek 1. a 2. třídy (*kryju, kryjou* vedle původních *kryji, kryjí*).

Tendence diferenciační se projevuje naopak snahou využít existenci tvarových variant pro jejich rozlišení stylové, významové, viz výše.